

WĄSOSZ

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

WĄSOSZ, dawny powiat wiski woj. mazowieckiego (ob. powiat grajewski, woj. podlaskie) / siedziba dawnego dekanatu diecezji płockiej (ob. dekanat Szczuczyn diecezji łomżyńskiej)

KOŚCIÓŁ KARMELOTÓW TRZEWICZKOWYCH (ob. filialny) PW.

NAWIEDZENIA NAJŚW. MARYI PANNY, ściana południowa (chórowa), fragment dekoracji sgraffitowej znad arkady zamykającej okno

Datowanie (z fazami)

po 1627

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

nieustaleni, zapewne szlachta i mieszczenie z Wąsosza i okolic

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

nieustaleni

Historia powstania

Kościół murowany wzniesiono w latach 1625-1627 dla nowo ufundowanego konwentu karmelitów trzewickich, z inicjatywy mieszczan wąsoskich i szlacheckich rodów ziemi wiskiej, jako ceglana sala, nakryta stropem. Zapewne niedługo po ukończeniu budowli nieznanemu warsztatowi wykonawcy w technice sgraffita dekorację ściany południowej (chórowej), z której ocalała tylko umieszczona nad arkadą okna scena Ostatniej Wieczerzy. Odkryto ją dopiero w 1987 r. w trakcie kompleksowego remontu wnętrza świątyni.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Kościół uszkodzony w pożarach w 1657 i 1710 r., remontowany 1741, częściowo rozbudowany z podwyższeniem murów magistralnych w 1783 r. przez majstra Wojciecha Borysiewicza, następnie w 1800 r. Ponowny pożar 1859, następnie dobudowanie nowej zakrystii i dodanie masywnych skarp przy fasadzie, w 1864 r. skasowany jako zakonny ukazem carskim, przekazany władzom diecezjalnym jako filialny, do pocz. XX w. pełniący przejściowo funkcję zastępczej świątyni parafialnej. Ostatni gruntowy remont wnętrza miał miejsce w 1987 r. – wtedy odkryty fragment większej dekoracji sgraffitowej przeniesiony do zakrystii, następnie zastąpiony *in situ* współczesną kopią, oryginał przekazany do Łomży.

Kompozycja / układ

Scena wykonana w tradycyjnej technice *sgraffito*, w kształcie płaskiego prostokąta o wyciętym łukowato dolnym brzegu (wykrój zamknięcia okna północnego), dwubarwna: czarno-biaława, z pierwszą warstwą ciemną (tło, kontury postaci i przedmiotów oraz modelunek szrafowaniem) i drugą jasną, takież pas bordiury. Wokół prostokątnego stołu narytego obrusem rozmieszczone siedzące postacie Jezusa i dwunastu apostołów, ubranych w szaty i narzucone na ramiona i plecy płaszcze: Jezus centralnie z rozpostartymi szeroko ramionami i hostią oraz kielichem w dłoniach, w nimbie promienistym w otoku, poniżej nachylony nad stołem, z głową podpartą na lewej ręce św. Jan ewangelista, po lewej grupa siedmiu uczniów (trzech za stołem, jeden z boku i jeden ujęty w ¾ z tyłu, zasiadający przed nim) z głowami zwróconymi w różne strony, z dłuższymi, kędzierzawymi włosami i zarostem, po prawej – pięciu (trzech za stołem, jeden z profilu w lewo i ostatni w układzie antytetycznym z postacią przy drugim końcu stołu), ujmujący w lewej dłoni stojący na stole kielich. Przed Jezusem umieszczony półmisek z barankiem (?) i chlebek.

Ikonografia

Scena przedstawia typowe ewangeliczne ujęcie Ostatniej Wieczerzy, wzorowane na ówczesnych grafikach niderlandzkich i niemieckich 1. poł. XVII w., traktowanych w prowincjonalnych ośrodkach artystyczno-rzemieślniczych jako podstawowe źródło inspiracji dla kompozycji figuralnych w malarstwie i rzeźbie (reliefy, grupy pełnoplastyczne).

Analiza formalno-stylistyczna

Jest to dzieło unikatowe w skali całej północnego i wschodniego Mazowsza, także w Warszawie i w innych częściach regionu brak analogicznych obiektów. Położenie geograficzne Wąsosza przy granicy z dawnym Księstwem Litewskim nie pozwala całkowicie odrzucić hipotezy o zaangażowaniu tutaj nieustalonej pracowni z Grodna, Wilna lub Kowna.

Źródła i literatura przedmiotu

Katalog zabytków sztuki w Polsce, Seria Nowa, t. 10: Województwo łomżyńskie, red. M. Kałamajska-Saeed, z. 3: *Kolno, Grajewo i okolice*, oprac. Autorskie M. Kałamajska-Saeed, Warszawa 1988, s. 38, fig. 42.

Fotografie:

Wąsosz, kościół fil. pw. Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny, zakrystia, transfer konserwatorski z kopią sceny *Ostatnia Wieczerza*, po 1627 i 1987, wyk. nieustalona pracownia malarska z Mazowsza lub Wielkiego Księstwa Litewskiego (atryb.), fot. MW, 2016